

Selaheddin Eyyuby we döwlet: Takyýeddiň Günorta-gündogar Anadola gitmegi we Akkadaky bölümiň üýtgedilmegi

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Selaheddin Eyyuby we döwlet: Takyýeddiň Günorta-gündogar
Anadola gitmegi we Akkadaky bölümiň üýtgedilmegi
TAKYÝEDDINIŇ GÜNORTA-GÜNDOGAR ANADOLA GITMEGI WE AKKADAKY BÖLÜMIŇ
ÜÝTGEDILMEGI

صلاح الدين

*Selahaddin
Eyyûbî*

İHSAN
SÜREYYA
SIRMA

Mundan soňra howa sowap başlady. Esgerleriň käbirleri
ülkelerine gaýtmak isleýärdiler. Söweşler uzaga çekensoň,
ülkede azyk we pul ýetmezçiligi bardy. Soltan ülkelerine

gitmek isleýänlere rugsat berdi. 25-nji noýabrda Jizre we Sinjar häkimleri, 30-njy noýabrda Soltan tarapyndan Mälik Sagyt lakamy dakylan Hurrem şanyň serkerdeligindäki Mosul esgerleri öz ülkelerine gitdiler. 1191-nji ýylyň 6-njy fewralynda Mälik Zahyr, 2-nji martda bolsa Takyýeddin karargähinden çykdylar. Soltanyň ýanynda Damask we Müsür goşunlary bilen özüniň ýörite bölümi galdy. Takyýeddin Fyratyň gündogaryndaky özüniň ykta ýerlerinde düzgün-tertíp işlerini geçirensoň, derrew gaýdyp gelerin diýen wada bilen rugsat alypdy. Soltan oňa Amyt we Mardin hökümdarlary bilen baglaşylan şertnamalara laýyklykda hereket etmegi we tertip-düzgün işlerini gutaransoň derrew gaýdyp gelmegi sorady.

Takyýeddin gündogara gidensoň Diýarbakre we gündogar Anadoludaky käbir topraklara göz dikdi. Myýafarykyna barýarka Mardin-den goşmaça güýç aldy. Yzyndan hem Amyda degişli käbir topraklary, Siwerek we Hany galalaryny eýeledi. Ondan soň Mardindäki Çapakçura (Müňköle) geçip, ol ýeri eýeledi. Muny eşiden Ahladyň häkimi Begteýmir 4 000 atlydan ybarat goşuny bilen onuň üstüne ýöredi. Iki tarap Muş deresinde söweşdiler. Takyýeddin olary derbi-dagyn etdi we Ahlatyň üstüne çozarman boldy. Ýöne soňra Ahlaty eýelemegiň rän kyn boljakdygy barada pikir edip, Begteýmire degişli Şemiran galasyny eýeledi.

Soň hem ýene Begtegmire degişli bolan Malazgirdiň üstüne ýöredi. Mama Hatyn serkerdeligindäki Erzurum esgerleri hem Takyýeddine kömege geldiler. Takyýeddin Malazgirdiň daşyny gabady. Şäherdäkiler gabaw uzaga çekensoň we kömek hem gelmänsoň, boýun egmek üçin möhlet islediler. Bu möhletiniň dolmagyna 2 gün galanda 1191-nji ýylyň 9-njy oktýabrynda juma günü Takyýeddin Malazgirdiň golaýynda syrkawlap aradan çykdy. Onuň ýanynda bolan ogly Mälik Mansur Nasyreddin Muhammet kakasynyň ölümünü esgerlerden gizlin saklady. Ol Malazgirdi eýeläp, Myýafarykyna gaýdyp gelensoň, kakasynyň ölümünü esgerlere habar berdi.

Eýýuply neberesine degişli Takyýeddin özüniň durmuşynda sansyz ýeňişler gazanan we Soltan Salahaddiniň iň uly kömekçisi bolan kişileriň biridir. Kakasy Şahynşa Soltanyň kakasynyň dogany bolup, II Haçly ýörişi wagtynda Damaskyň goragynda şehit bolupdy. Takyýeddiniň dogany Ferruh şa hem Soltanyň iň uly kömekçileriniň biridi. Soltan Takyýeddiniň wepatyndan soňra Fyratyň günbatarsyndaky oňa degişli ýerleri onuň ogly Mälik Mansura berdi. Bu maşgala eýýuplylaryň Hama şahasyna

değişlidir we bu maşgaladan görnükli alymlar çykandyr. Meşur taryhçy Abul Fida hem bu maşgaladandyr. Soltan Takyýed-diniň ölüm habaryny 1191-nji ýylyň 1-nji noýabrynda Remläniň golaýyndaky karargähinde eşitdi. Bu habary biraz wagtlary esgerlerden we duşmandan gizlin saklady. Soň bolsa esgerlere habar berdi, özi bolsa aglady, esgerler hem aglaşdylar.

Soltan Takyýeddiniň Diýarbakırda we gündogar Anadoluda gysşagarda ýöriş edendigine örän gynanypdy. Takyýeddiniň soň karargähe gelmeýşi ýaly, Jizre, Mardin we Diýarbakır esgerleri hem gaýdyp gelmediler. Gökböri hem yzyna gelip bilmedi. Ol Erbile gidensoň ol ýerdäki emirlikler bilen gümra boldy. Bu iki sany uly serkerdäniň we ady agzalan ýerleriň esgerleriniň gelmezligi, goşunyň güýjüni peseltdi. Akkanyň elden gitmeginiň iň esasy sebäpleriniň biri hem şol ýagdaý boldy.

Soltanyň şol wagtky eden ikinji ýalňyş ädimi hem Akkadaky bölümi çalşyrmagydyr. Şäheriň içinde Garaguş bilen Abul-Heýja Seminiň serkerdeliginde 20 000 töweregi söweşiji, täjir, deňizçi, senetçi we ençeme ussalar bardy. Olar agzybirlikde şäheri goraýardylar. Diňe uzaga çeken gabaw zerarly azyk ýetmezçiligi we syrkawçylyk sebäpli tapdan düşendiklerinden nägilelik bildirýärdiler. Gyş gelip, deňiz çaykanyp başlanynda ýewropalylar şäheri gabalan gämileriniň käbirini golaý portlara iberdiler. Netijede, deňizden şäher bilen gatnaşyga ýol açyldy. Soltan bu ýagdaýdan peýdalanyp, dogany Mälik Adyla Akkadaky bölümi çalşyrmagy tabşyrdy. Netijede, Abul-Heýja Semin serkerdeligindäki 10 000-den hem gowrak söweşiji we senetçiler şäherden gämiler bilen çykaryldy. Olaryň ýerine bolsa Saýda häkimi Seýfeddin Aly bin Meştubyň serkerdeliginde san we hil taýdan has pes bolan bölümler şähere girizildi. Hatda käbir esgerler şähere girmek islemeýändikleri üçin olaryň ýerine ýaşy gidişen esgerler alyndy. Senetçileriň ýerine täzeleri girizilmedi. Belki Soltan ogullarynyň birini şähere salan bolsady, esgerler hem beýle bir nägilelik hem bildirmezler. Şeýlelikde, goşundaky kätipler we beýleki wezipeli gullukçylar işe çynlakaý ýapyşmaýardylar. Çalşyрма işi haýal gidýärdi. Şeýdip durkalar hem haçly floty gelip, şäheriň daşarky gatnaşygyny kesdi. Ymadeddiniň aýtmagyna görä, şäherden 60 emir çykyp, olaryň ýerlerine bolsa 20 emir giripdir. Senetçi ussalaryň ýerine bir adam hem gelmändir. Garaguş soňra şäheriň içindäki manjanyklary we beýleki gorag gurallaryny ulanyp we bejerip bilýän ussa tapmakda kynçylyk

çekipdir.

Soltan bulardan başga, Müsürden Akka täzeden azyk we zerur zatlaryň iberilmegini hem buýruk beripdi. Netijede, Müsürden ýedi gämide azyk we zerur zatlar iberildi. Ol gämiler 1191-nji ýylyň 31-nji dekabrynda Akkanyň golaýyna geldi. Musulmanlar şäheriň galasyna hüjüm eden duşman bilen söweşip ýörkäler, güýçli gom-tolkun turup, gämileri parçalady we suwa gark etdi. Goragçylar özlerine bir ýyla ýetjek kömekden mahrum boldular. Soňra bolsa 1191-nji ýylyň 5-nji ýanwarynda şäheriň galasynyň bir tarapy ýykyldy. Haçlylar şol ýykylan ýerden hüjüm etdiler. Goragçylar bulary yza serpikdirip, ýykylan ýeri bolsa gysga wagtyň içinde öňküden hem has berk edip dikeltdiler. Ymadeddin şeýle diýýär: «Bu işleriň hemmesi edermen we gaýduwsyz Emir Bahaweddin Garaguşyň gaýraty bilen bolup geçýärdi. Beýleki emirler şäherden çykmak isleýärdiler, emma ol çykmak islemeýärdi. Onuň tutanýerlilikigi tükenmedi». Mundan soňra iki tarapyň arasynda käwagt-käwagt deňizde we gury ýerde ululykiçili söweşler bolup geçýärdi. Bu çaknyşyklaryň hemmesi musulmanlaryň üstün çykmagy bilen tamamlanýardy.

Çeşmeleriň hemmesiniň biragyздan aýtmaklaryna görä, ýewropalylar bu gysy karargähdäki kynçylyk bilen zordan geçirdiler. Olaryň karargählerinde açlyk hem-de ýokanç keseli höküm sürýärdi. Her gün yüzlerçe kişi ölýärdi. Bularyň arasynda şazada zenan Sibilla we german hökümdary Frederik won Şwaben hem bardy. Şonuň üçin ýewropalylaryň esgerleriniň köpüsi musulmanlaryň karargählerine gaçýardylar. Bularyň käbiri musulman dinine girip, soňra haçlylaryň garşysyna söweşýärdiler. Ýewropalylaryň bu masgaraçylykly ýagdaýy, tä mart aýynda Surdan we Ýewropadan täze goşmaça güýçler gelýänçä dowam etdi. Ýewropalylar hernäçe kyn bolsa-da, öz karargählerini taşlamadylar. Taryhy makalalar